

дом, 9 осіб: сім виборних, настоятель церкви і староста [3, 67]. Головою комітету обрали інженера-технолога О.І. Тихонова, його заступником статського радника М.А. Пашинського, членами комітету київського купця Л.А. Пелешенко, доктора медицини М.М. Жука, київського купця І.А. Мітіна, київського домовласника О.О. Волка, київського купця М.Г. Новікова, настоятель церкви о. Феофілакт Миревич, староста церкви статський радник Я.П. Кобець [3, 72].

За скаргою Захар'євського митрополиту Флавіану Київська Духовна Консисторія провела ціле слідство, збираючи писемні свідчення причетних до справи осіб. В результаті 20 листопада 1907 р. вирішили наступне: причиною звільнення Захар'євського з посади голови будівельного комітету і заміщення її іншою особою була та обставина, що він затяг справу з будівництвом, відмовився з'явитись на зібрання парафіян, так само зацікавлених в будівництві церкви, що зводиться не лише на його особисті кошти, а на суспільні пожертви. Консисторія затвердила новий склад комітету, висловила подяку Захар'євському за його працю і великі пожертви, призначила його почесним членом комітету [3, 64 зв.–65 зв.].

Але, як свідчать події двох наступних років, усунення Захар'євського і першого будівничого комітету не прискорило справи. Протягом цього часу вирішували питання про проект храму. Ще на зібранні парафіян 22 липня 1907 р. було поставлене питання про вибір плану і ескізу для майбутньої церкви, чим повинен був займатись новий комітет, з запрошенням архітекторів – мешканців Пущі-Водиці. Вирішили створити проект церкви на 400 осіб приблизно розрахований на 15–20 тисяч руб. витрат на будівництво [3, 74].

Замовили новий проект кам'яного храму у архітектора Ніколаєва. Церква була спроектована за типом існуючої в Києві на Липках Олександрівської церкви, але з окремою дзвіницею, котру думали збудувати згодом. Проект був затверджений 20 листопада 1907 р. [3, 79–79 зв.]. Але невдовзі парафіяни зрозуміли, що коштів на будівництво кам'яного приміщення немає, і на зібраннях 11 і 18 травня 1908 р. вирішили будувати замість кам'яної дерев'яну на тому ж за розміром фундаменті [3, 80]. Будівельне відділення Київського губернського правління відзначило, що застосований до цієї дерев'яної будівлі стиль "ренесанс" за своїми формами не властивий для дерев'яних конструкцій, швидше для кам'яних, і тому порушує основну вимогу архітектурно-художньої творчості, згідно з якою архітектурні форми повинні відповідати конструктивним особливостям матеріалів будівлі [3, 81–81 зв.]. Київська Духовна Консисторія 1 вересня 1908 р. дозволила будувати замість

кам'яної дерев'яну церкву за проектом інженера-технолога Тихонова, за умови, щоб цю будівлю обклали цеглою [3, 83–84].

Але до квітня 1909 р. другий будівничий комітет фактично перестав функціонувати, і початок будівництва церкви знову відклали. 26 квітня за ініціативою настоятеля парафії протоієрея Києво-Подільського Успенського собору о. Арсенія Дашкієва скликали зібрання парафіян, на якому заслухали заяву про відмову чотирьох членів будівничого комітету і його голови О.І. Тихонова від участі у справах комітету, обрали на додаток до тих, хто залишився (І.А. Мітіна, Ф.Н. Глухова), почесних і за посадою (настоятеля і старости) ще О.В. Кобця, архітектора Е.П. Брадтмана, З.С. Мазніченка, М.І. Бабкова, Л.А. Пелешенка, О.Ф. Феофанова, Г.В. Духовського, Й.О. Візенталю. Колишньому голові будівничого комітету О.І. Тихонову подякували за його працю і попросили якнайшвидше передати справи комітету настоятелю протоієрею Арсенію Дашкієву. При цьому всі присутні одногласно висловили своє побажання і прохання до новообраного комітету просити взяти на себе керівництво колишнього голови О. Ю. Захар'євського, і втілювати в життя перший проект побудови кам'яної церкви [3, 90–91].

Таким чином, О. Ю. Захар'євський знову очолив комітет, 8 червня 1910 р. розпочали будівництво храму [4, 53–53 зв.], котре успішно завершилося: через півроку, 12 грудня, церкву (головний престол на честь преп. Серафима Саровського) освятив благочинний протоієрей Іван Богородицький за участі ще трьох священників [3, 92]. 31 липня 1911 р. він же освятив боковий вівтар церкви на честь святителя Миколая [3, 109]. На освяченні були присутні близько тисячі осіб [1, 4].

Протягом 1910–1911 рр. у церкві закінчували ремонтні роботи. В ці ж роки побудували ще будинок для причту (священника і псаломщика), на що неодноразово просили позики у митрополита Флавіана [3, 96–107 зв.].

Невдовзі після освячення храму, 8 березня 1911 р., вийшла постанова Св. Синоду про відкриття самостійної парафії з причтом при Серафимівській церкві в селищі Пуща-Водиця. На парафію за розпорядженням митрополита були призначені священник Костянтин Стешенко і псаломщик Петро Котеленець [95–95 зв.].

1. Києвлянин. – 1910. – № 346. 2. Справа про будівництво церкви в селищі Пуща-Водиця. – 1903. – Державний архів м. Києва, ф. 163, оп. 39, спр. 436. 3. Справа про будівництво церкви в Пущі-Водиці. – Центральний державний історичний архів України в м. Києві, ф. 127, оп. 876, спр. 895 а. 4. Справа про дачну ділянку в міському лісі "Пуща-Водиця" № 282 і 284. – 1899 – 1914. – Державний архів м. Києва, ф. 163, оп. 7, спр. 1661.

Надійшла до редколегії 17.02.12

Купчик О., канд. іст. наук

ПРО ПІДГОТОВЧИЙ ФАКУЛЬТЕТ КИЇВСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМ. Т. Г. ШЕВЧЕНКА (1960–1965 РОКИ)

У статті розкрито обставини заснування Підготовчого факультету КДУ, встановлено мету і завдання у його роботі, з'ясовано зміст навчально-виховного і наукового у ньому процесу, визначено структуру і керівництво, кількісний і якісний студентський склад цього структурного підрозділу університету у перший період його функціонування (1960–1965 рр.).

In the article the circumstances of establishment of the Preparatory faculty Kyiv State Taras Grygorovych Shevchenko University are exposed, a purpose and task is set in its work, maintenance of process educational-educate and scientific in him is found out, a structure and guidance, student composition of this structural subdivision of university quantitative and high-quality is certain in a first period of its functioning in 1960–1965's.

По мірі розвитку політико-економічної співпраці Радянського Союзу з країнами так званого "соціалістичного табору" все більш тісними ставали його відносини з ними й у сфері вищої освіти. Ще з повоєнного часу на різноманітних факультетах радянських вузів навчалися студенти з Чехословаччини, Польщі, Угорщини, Румунії,

Болгарії та ін. Та з кінця 1950-х років доцільність розширення географії і змісту міжнародного співробітництва радянської вищої школи стала очевидною. Визначалось це геополітичними інтересами СРСР тепер вже у країнах Азії та Африки, "братерською" їм допомогою у

боротьбі проти колоніального поневолення "буржуазними імперіалістами" Заходу.

Тому не випадково, що в інституційно-функціональній організації навчання іноземців у радянських вузах недовзі відбулись зміни. Не минули вони й Київський Державний Університет ім. Т. Г. Шевченка. З 1 вересня 1960 р. в його структурі почав функціонувати Підготовчий факультет для іноземних громадян [1, арк. 28–29]. У статусі декана його очолив кандидат історичних наук, доцент Цветков Г. М. Безпосереднє навчання на ньому розпочалося з 7 грудня цього року. Його забезпечення поклали на дві новоутворені кафедри російської мови (завідувач доц. Парахіна М. Ф.) і загальноосвітніх дисциплін (завідувач доц. Дмитренко Г. В.).

Доцільність утворення в структурі університету такого факультету підтвердила постійно зростаюча кількість його студентів. Вже станом на 1 серпня 1961 р. на ньому навчалось 309 осіб, зокрема 267 студентів, 42 аспірантів і стажерів. Це були представники Алжиру (7 осіб), Афганістану (4), Берегу слонової кістки (4), Гани (81), Гвінеї (9), Дагомеї (1), Занзібару (3), Індонезії (11), Ємену (43), Камеруну (5), Камбоджі (12), Куби (99), Маврикію (1), Непалу (1), Марокко (2), Нігерії (5), ОАР (10), Оману (1), Сенегалу (1), Сомалі (1), Того (6), Уганди (1) та Південно-Африканського Союзу (1 особа). Всього з 23 країн Азії, Африки і Латинської Америки [2, арк. 30]. Впродовж 1961/1962 н.р. на факультеті навчалось 413 студентів; 1962/1963 н.р. – 400, 1963/1964 н.р. – 384; а 1964/1965 н.р. – 427 студентів [2, арк. 30; 3, арк. 32; 4, арк. 44–45; 5, арк. 32–33].

Уся навчальна на підготовчому факультеті робота була спрямована на те, щоб студенти перш за все опанували російську мову, щоб потім вільно навчатись на профільних факультетах радянських вузів. Усі вони розподілялись по групах, кожна з яких навчалась за спеціальними робочими програмами, у яких педагоги враховували час початку навчання (багато з них прибували, коли навчальний семестр уже розпочався), національність, рівень підготовки, майбутню спеціалізацію.

Виконання навчального процесу забезпечували 50 досвідчених науково-педагогічних працівників кафедри російської мови (1 доцент, 10 старших викладачів, 39 викладачів; з них 8 сумісників), 11 – кафедри загальноосвітніх дисциплін (усі викладачі, з них 7 сумісників) та 18 осіб навчально-допоміжного персоналу [1, арк. 28–29].

Через істотний вплив студентів-іноземців перед керівництвом вузу згодом постало завдання покращити матеріально-технічні умови їх навчального процесу, а також посилити його методично. Вже з 1 січня 1962 р. Підготовчий факультет перевели з головного корпусу університету (де він навчався у другу зміну) до спеціально обладнаного по вул. Преображенській (нині вул. Васильківська, 90-а), з навчанням у першу зміну.

Нову будівлю було передана університету згідно з рішенням Ради Міністрів УРСР від 14 вересня 1961 р. Загальна її площа становила 3372 кв. м., учбові приміщення – 1815 кв. м., адміністративні приміщення – 185 кв. м., а також прибудинкова територія з спортивним майданчиком та садом в 1,5 га землі. На факультеті розміщувались 40 начальних аудиторій, 15 з яких були озвучені (встановлено магнітофони ЛЕТІ-55), а також фізична і хімічна лабораторії, кабінети креслення, історії і географії, біології, математики, методики російської мови, фонетики (на 24 місця), програмування, студія звукозапису, логопедичний кабінет, актовий і спортивний зали (на 250 місць), бібліотека. Усього аудиторний фонд був розрахований на 410 студентських місць [3, арк. 32].

З розширенням змісту навчання з 1963/1964 навчального року на факультеті проведено реструктуризацію. Відтепер на ньому функціонували чотири кафедри: 1) кафедри російської мови для студентів з країн Азії і Африки (завідувач доц. Парахіна М. Ф.), 2) кафедра російської мови для студентів з країн Латинської Америки (завідувач доц. Макарова Г. І.), 3) кафедра гуманітарних дисциплін (завідувач доц. Остапенко Ф. П.) і 4) кафедра природничих дисциплін (завідувач доц. Дмитренко Г. В.). Це мало навчально-методичну роботу зробити більш спеціалізованою, фахово-продуманою, забезпечити виконання головної мети, а саме "підготувати студентів-іноземців до навчання російською мовою у вузах СРСР". Через зростання обсягу й складності педагогічного (в тому числі й горлового) і методичного навантаження відповідно було збільшено кількість науково-педагогічних працівників. З цього року вона становила 110 осіб, в тому числі 14 доцентів, 37 старших викладачів, 50 викладачів, 9 асистентів і 60 осіб навчально-допоміжного персоналу [4, арк. 44–45].

Весь навчальний на факультеті курс складався з одного навчального року і був орієнтований на максимальне вивчення студентами-іноземцями російської мови та спрямований на засвоєння ними шкільних (рівня середньої школи) предметів. Так для кращого вивчення студентами російської мови їх в цілому поділили на дві секції: а) з країн Азії та Африки та б) з країн Латинської Америки. Заняття проходили в студентських групах по 7-8 осіб у кожній (вони формувались з врахуванням національності, майбутньої спеціальності, рівня загальноосвітньої підготовки тощо). Навчання проходило відповідно до "Програми з російської мови для підготовчих факультетів СРСР", затвердженої у 1963 р. Міністерством вищої і середньої освіти СРСР. З курсу російської мови навантаження становило на тиждень 16-22 години і 5-6 годин фонетики. Для студентів, які відставали, при кафедрах російської мови утворили секцію фонетики (2 викладачі-фонетисти).

Загальноосвітня ж підготовка в обсязі середньої школи проходила відповідно до майбутньої обраної спеціальності й була організовувалась по трьох напрямках: фізико-технічному (математика, фізика, хімія, креслення, СРСР сьогодні); медично-сільськогосподарському (математика, фізика, хімія, біологія, СРСР сьогодні); гуманітарно-економічному (математика, географія, історія СРСР, СРСР сьогодні). Викладання загальноосвітніх дисциплін відбувалось поступово: після 6-8 тижнів навчання студенти починали проходити математику і креслення (по 2 години на тиждень). Через чотири тижні кількість годин з математики збільшували до 4 годин на тиждень, потім розпочинали вивчати хімію і фізику (по 2 години на тиждень). Такий підхід сприяв поступовому ознайомленню студентами з новою для них термінологією і лексикою.

Читання нормативних ("історія СРСР", "СРСР сьогодні") та спеціальних курсів здійснювала кафедра гуманітарних дисциплін. Предмети з гуманітарного циклу викладались відповідно до затвердженої у 1963 р. Міністерством вищої і середньої освіти СРСР. У складі кафедри функціонували секції: гуманітарних наук, фізичної культури і спорту, бюро перекладачів. Із студентами-іноземцями обов'язково проводились заняття з фізичного виховання. До відома, у 1962/1963 н.р. для них було прочитано: 38 858 годин російської мови, 173 – історії, 762 – історико-економічного огляду, 138 – економічної географії, 479 – біології, 658 – креслення, 2002 – фізичного виховання і спорту, 2394 – математики, 2222 – фізики, 1610 – хімії [3, арк. 32].

Та складнощі у роботі зі студентами-іноземцями проявились відразу і виявились неабиякими. Про них неодноразово говорилось у звітах факультету "Про начальну, наукову і ідейно-виховну роботу". Викладачі відзначали, що "багато студентів-іноземців мають доволі низький рівень загальноосвітньої підготовки (3-5 класів школи), не мають навиків роботи з книгою, ...не уміють слухати педагогів, ...не знають фізики й математики в обсязі старших класів середньої школи, ...не мають середньої освіти)". Особливо низький рівень шкільної підготовки відзначали у студентів з Анголи, Ємену, Мозамбіку, ПАР, інших країн. Через подальшу академічну неуспішність на повторний курс навчання щороку залишали щонайменше 10 осіб, близько двох десятків студентів відраховували. Проте на факультет здебільшого вступали достатньо підготовлені студенти, серед яких були й такі, які закінчили I-II курси Паризького, Ганського, Гаванського та інших університетів. Тут вони продовжували успішно навчатись.

Цьому сприяла активна навчально-методична робота викладачів, розпочата з першого року функціонування факультету. Часті скарги студентів-іноземців на нестачу навчальної і методичної літератури були відразу взяті до уваги. Протягом першої половини 1960-х років для студентських потреб було написано й видруковано цілу низку розробок (підручники, посібники, методички) з різних предметів. Серед них: "Учебные материалы по экскурсиям для студентов-иностранцев", "Учебное пособие по арифметике для студентов-иностранцев", "Первый раз по-русски (арифметика, алгебра, черчение)", "Первый раз по-русски (анатомия, ботаника, зоология)", "Первый раз по-русски (физика, химия)", "Сборник научно-популярных текстов по специальности" (Е.А. Василевская), "Сборник популярных текстов на общественно-политические темы" (Б.Н. Медведев), "Физика": В 2 ч. (Г.В. Дмитренко), "Тригонометрия" (Е.М. Приходько), "Учебное пособие по арифметике" (Е.М. Зборовская), "Химия": в 2 ч. (Капустян), "Биология": в 3 ч. (Н.В. Куликовская), "Химия: Начальный курс" (Ильчишина, Хмилько); а також 20 навчальних діафілмів.

Очевидно, що головну увагу приділили розробкам з предмету російської мови. За невеликий відрізок часу викладачі кафедр російської мови розробили цілу низку навчальних і методичних видань, зокрема "Русский язык для студентов-иностранцев. (Элементарный курс)", "Книга для чтения по русскому языку для студентов-иностранцев", "Упражнения по русскому языку для студентов-иностранцев", "Русский язык для студентов-иностранцев: В 2 ч. (М.Ф. Парахина, О.А. Стасенко, И.А. Бушманова)", "Учебник русского языка: Сборник упражнений по русскому языку для студентов-иностранцев и отдельно для изучающих физику", "Вводно-фонетический курс русского языка для арабов; для студентов-африканцев, с родным языком фарси; для африканцев с родным языком суахили; для кубинских студентов, для индонезийцев", "Сборник упражнений по фонетике русского языка": в 2 вып., "Изучение русского языка студентами-иностранцами на подготовительных факультетах". Всього за чотири роки було видруковано 59 навчальних посібників. Надалі розробка навчально-методичної літератури проходила згідно з наказом Міністерства вищої і середньої освіти УРСР від 4 лютого 1965 р. "Про підготовку програмових матеріалів і технічних засобів для вивчення російської мови студентами-іноземцями" [5, арк. 32–33].

Окрім цього, як університетські викладачі, так і провідні науковці науково-дослідних установ республіки читали студентам-іноземцям оглядові лекції з науково-гуманітарних дисциплін (по ньому функціонував постійно діючий

семінар), історії КПРС, актуальних питань сучасності, внутрішнього становища і зовнішньої політики США, розвитку окремих країн Азії, Африки і Латинської Америки, міжнародних відносин. Для прикладу, в 1963/1964 н.р. на факультеті були прочитані лекції на теми: "Внутрішнє становище США" (доц. Цветков Г.М.), "Сирія сьогодні" (канд. економ. наук Міхньов Р.М.), "Побут народів Африки" (старший науковий співробітник Інституту мистецтвознавства, фольклору і етнографії АН УРСР Порицький А.В.), "Про міжнародне становище" (доц. Джеджула А.В.) та інші [4, арк. 44–45].

Поступово посилювалась матеріально-технічна база факультету. Значно у цьому встигли кафедри російської мови. За короткий час вони сформували власну науково-методичну бібліотеку (близько 1 тисячі примірників), таблиці з лексики російської мови (3345 одиниць), наочні матеріали (з тем: "Радянський народ у праці", "Мистецтво народів Радянського Союзу", "Міста", "Будови", "Побут", "Пори року", "Пейзажі", "Наука", "Передові люди нашої Батьківщини", "Відпочинок", "Спеціальності"). Щороку під назвою "На допомогу викладачам" вони проводили виставки власної нової навчально-методичної літератури.

Достатньою для навчання кількістю наочних матеріалів були забезпечені кабінети історії та географії, математики, креслення, біології. Наприклад, кабінет історії та географії мав 12 стендів із курсів: "СРСР сьогодні", "історія СРСР" та інші. Актуальністю тоді вирізнявся стенд-вітрина з висвітленням головних етапів виконання "семирічного плану" Радянського Союзу. Були забезпечені потреби й у історичних і географічних картах (217 одиниць). Усі необхідні прилади і реактиви мали фізична та хімічна лабораторії.

Організована в травні 1962 р. факультетська бібліотека (всього понад 10 тисяч книжок) щороку поповнювалась новими як радянськими (російською мовою), так і закордонними (здебільшого французькою і англійською мовами) надходженнями. У великій кількості була представлена література, збірники документів, що стосувались діяльності, останніх рішень пленумів Центрального Комітету і з'їздів КПРС [3, арк. 32].

Студентам створювались умови для наукової роботи, у ході якої ті ознайомлювались з головними вимогами, азами наукових досліджень. Їм надавалась змога робити це, слухаючи доповіді доцентів і професорів університету, які періодично їм читались в дні Першого вересня, святкування пам'ятних і ювілейних подій (річниць Великої Жовтневою соціалістичної революції, Дня Перемоги, народження В. І. Леніна, радянської Конституції, IV Інтернаціоналу, Університету). Найбільш здібні іноземні студенти обов'язково залучались до участі в щорічних університетських і факультетських науково-теоретичних і практичних конференціях, присвячених окремим науковим проблемам.

Брали вони участь у конференціях, присвячених знаковим подіям радянського життя. Тематики підготовлених ними доповідей і повідомлень була очевидною, відповідала тогочасній політичній кон'юктурі й ідеології радянської держави. Та важливо, що студенти також досліджували характер, зміст і розвиток взаємин СРСР з їхніми країнами (наприклад, радянсько-кубинські, радянсько-в'єтнамські, радянсько-китайські чи радянсько-польські відносини).

Поступово для студентів-іноземців покращувались житлові умови. Спочатку вони мешкали у гуртожитку №6, а із зростанням кількості, згодом їм відвели ще й гуртожиток №2. У ньому нараховувалось 139 кімнат на 439 місць (2220 кв. м.), у гуртожитку №6 – 85 кімнат на 297 місць (1509 кв. м.). Обидва гуртожитки були облаштовані

вані їдальнями, камерами схову, "ленінськими кімнатами", кімнатами відпочинку, бібліотеками, медичними пунктами, ізоляторами для хворих, душевими, кімнатами для побутового обслуговування [2, арк. 30].

Особливу увагу приділяли ідейно-політичній та виховній роботі. Її нерозривно пов'язували і проводили у процесі навчання. Воно ж, у свою чергу, мало бути "глибоко партійним і дозволяло б сформувати у іноземних студентів діалектично-матеріалістичний світогляд". Для цього викладачами проводились зі студентами індивідуальні розмови, колективне обговорення, лекції на актуальні суспільно-політичні теми, політінформації, "недільні читання" у гуртожитках. Під час них жваво (зрозуміло, з радянської точки зору) обговорювали розв'язок країн Азії, Африки, Латинської Америки, міжнародні події, відносини між СРСР і США.

В ідейно-політичному вихованні іноземних студентів особливу роль відвели загально-університетським кафедрам марксизму-ленінізму та політекономії. Викладачі першої знайомили студентів-іноземців з "радянською дійсністю", переконували в перевагах радянського устрою, керівній ролі комуністичної партії, неминучості соціалістичних перетворень на усій земній кулі. Читали праці класиків марксизму-ленінізму. У цей же час друга кафедра головну увагу приділяла "монополістичному капіталізму, його реакційній економічній і політичній ролі, політиці звільнення країн від нього, розпаду колоніальної системи імперіалізму". Водночас читались окремі лекції на теми: "Економіка КНР", "Економіка В'єтнаму", "Економіка ЧСР" та ін. На "прохання" самих студентів їм читали курс лекцій про життя і діяльність В. І. Леніна.

Як з ознайомчою, так і виховною метою під час зимових і літніх канікул організовувались численні екскурсії у школи й садки, культурні і наукові заклади, музеї міста, заводи та фабрики, колгоспи і радгоспи, технікуми й училища, будинки відпочинку і профілакторії, новобудови міста, виставки досягнень народного господарства. Відвідувались інші міста як Української РСР (Львів, Вінниця, Ужгород, Запоріжжя, Донецьк, Луганськ, Чернігів, Полтаву, Суми, Черкаси, Кіровоград, Чернівці, Умань, Переяслав-Хмельницький), так і Союзу (Москва, Ленінград, Вільнюс, Рига).

Вони, з одного боку, давали іноземним студентам надзвичайно багатий матеріал для збагачення лексики, створювали можливість для розвитку розмовної мови. З іншого – знайомили з життям радянської сім'ї, з різними досягненнями і здобутками радянських людей, сприяли виробленню поваги до нього, мали остаточно переконати у перевазі радянського укладу і способу життя над "капіталістичним", показати роль КПРС у керуванні життям країни, гуманізм радянського народу, "ленінську інтернаціональну політику" Радянського Союзу, його боротьбу за мир у всьому світі. Останнє особливо стосувалось не чисельних студентів з "буржуазних" країн. Щоб ті якнайшвидше і легше адаптувались до життя в Україні їм читали лекції про її історичне минуле і сучасне, про державний і суспільний лад СРСР, права й обов'язки радянських громадян, героїчні подвиги радянських людей у роки Великої Вітчизняної війни, про дружбу народів, боротьбу за мир, про безкорисну допомогу Радянського Союзу слабозрозумілим країнам.

Від самого початку культурно-виховній роботі прагнули надати організаційної форми. Більше того, брати участь у її організації мали самі іноземні студенти. Радянські товариші їм у цьому допомагали. З цієї метою у 1960 р. в університеті заснували "Радіу Інтернаціональної дружби". У гуртожитках функціонував постійно діючий недільний лекторій "СРСР сьогодні". Її зусиллями окремих іноземних "студентських земляцтв" у гур-

тожитках часто проводили "вечори дружби" (називали ще "інтернаціональними вечорами"), під час яких відзначались Дні солідарності молоді за мирне співіснування, День звільнення Африки, річниця революційного руху народів Камеруну, Камбоджі, День проголошення ОАР, Дні радянсько-кубинської, радянсько-угорської, радянсько-німецької дружби, річниця укладення радянсько-китайського, радянсько-польського, радянсько-чехословацького та інших договорів.

В ході святкування як іноземні, так і радянські студенти виступали з науково-популярними доповідями, присвяченими події, своїм країнам (інколи для доповідей запрошували іноземних і радянських викладачів), співали національних пісень, розповідали революційні вірші, видавали стінгазету, проводили фотовиставки, іноземцям дарувались популярні книжки ("Як гартувалась сталь" М. Островського, "Кобзар" Т. Шевченка, інші), фотоальбом "Київ". Біля гуртожитку урочисто садили "дерево дружби", організовували між іноземними і радянськими студентами спортивні змагання, у кінозалі університету спільно переглядали документальні, науково-популярні і художні фільми ("У Канівському заповіднику", "В горах Тянь-шаню", "Життя кличе", зняті в університетській кіностудії "Літні канікули", "Наш університет", "Факультет дружби", "Пісня в народі живе", "Університет імені Великого Кобзаря"), організовували виставки художніх творів.

У виховних цілях часто, спільно з радянськими студентами, проводились "суботники" і "недільники" з прибирання території студмістечка. Під час літніх канікул близько двохсот студентів-іноземців (серед них багато було студентів з Куби, Гани) щороку за власним бажанням виїздили у "табори праці" на базі радгоспів ім. Чкалова і Виноградний у Кримській області. Опісля наполегливої праці, їм створювались належні умови для відпочинку у таборах "Маяк" (Одеса), "Скеля" та "Політехнік" (Алушта). Для лікування і профілактики захворювань окремі іноземні студенти виїздили у санаторії Криму, Одеси та Сочі.

Студенти факультету часто друкувались у газеті студентів-іноземців "Дружба". Періодично їхні статті публікувались на шпальтах університетської газети "За радянські кадри". Особливо у цьому встигали студенти з Китаю, В'єтнаму та Куби. Тематика їхніх статей і повідомлень була різноманітною – від студентських буднів до подій на Батьківщині.

Водночас разом з усім радянським народом брали участь у святкуванні дорогих для нього Міжнародного робітничого дня (1–2 травня), Великої Жовтневої Соціалістичної революції (7 листопада), Міжнародного жіночого дня (8 березня), Дня Радянської Армії (23 лютого), Дня перемоги (9 травня), Нового Року (1 січня), Дня Космонавтики. У ці дні поруч з радянськими людьми йшли по вулицях міста на демонстраціях, виступали на мітингах, де протестували проти "подій на Кубі", колоніалізму, соціальної, національної, расової, ґендерної нерівності.

Періодично їм організовували зустрічі з відомими партійними (секретарями ЦК КП(б)У, ЦК ЛКСМУ), державними (міністрами освіти, закордонних справ УРСР (Л. Паламарчук), головою київської ради), громадськими (дружиною М. Островського) діячами республіками, науковцями (Академії наук УРСР, університету) і спортсменами (гімнастки Л. Латиніна, П. Астахова), науковцями, космонавтами (П. Попович), ветеранами Вітчизняної війни (С. Ковпак, ін.).

Хоча серед іноземних студентів були й такі, які ухилялись від масових культурно-політичних заходів, виявляли незадоволення їх проведенням. Тому увагу кураторів груп (вони проходили спеціальні курси, на яких

вивчали ті країни, зі студентами з яких доводилось працювати) акцентували на посиленні виховного процесу щодо них. Бо інколи доходило й до прикрих випадків, коли студенти з ОАР, Нігерії, Того, Камеруну відкрито дозволяли собі "нездорові" висловлювання в бік радянських педагогів і студентів. Проте в основній масі іноземних студентів настрої оцінювались, як нормальний, відзначалось їх сумлінне і добросовісне ставлення до навчання, успішне складання переважною більшістю студентів залікових і екзаменаційних сесій. Керівництво факультету і вузу неодноразово отримувало від них подяки за можливість навчатись в УРСР [1, арк. 2, арк. 30; 3, арк. 32; 4, арк. 44–45; 5, арк. 32–33].

Опісля завершення навчання в Україні й кількох років роботи у себе на Батьківщині деякі з них повертались в уже знайомий і близький їм Київський універси-

тет. Але тепер уже з метою подальшого навчання на його профільних факультетах, щоб отримати певний фах, підготувати й захистити кандидатську чи навіть докторську дисертацію.

1. Текстовий звіт про учбову, науково-дослідну та ідейно-виховну роботи університету за 1960/1961 н.р. – ДАК. – Ф. – Р. 1246. – Оп. 5. – Спр. 371. – 187 арк. 2. Текстовий звіт про учбову, науково-дослідну та ідейно-виховну роботи університету за 1961/1962 н.р. – ДАК. – Ф. – Р. 1246. – Оп. 5. – Спр. 398. – 177 арк. 3. Текстовий звіт про учбову, науково-дослідну та ідейно-виховну роботи університету за 1962/1963 н.р. – ДАК. – Ф. – Р. 1246. – Оп. 5. – Спр. 426. – 229 арк. 4. Текстовий звіт про учбову, науково-дослідну та ідейно-виховну роботи університету за 1963/1964 н.р. – ДАК. – Ф. – Р. 1246. – Оп. 5. – Спр. 446. – 229 арк. 5. Текстовий звіт про учбову, науково-дослідну та ідейно-виховну роботи університету за 1964/1965 н.р. – ДАК. – Ф. – Р. 1246. – Оп. 5. – Спр. 475. – 229 арк.

Надійшла до редколегії 17.02.12

О. Лагунова, асп.

ТРАДИЦІЇ ПОЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ В АРХІВНІЙ СПАДЩИНІ А. КРИМСЬКОГО

У статті досліджуються архівні матеріали з фонду А. Кримського, що містять етнографічні свідчення його батька Ю. Кримського про полювання в Україні. Вони відображають усю галузь полювання, як професійного заняття від умов і засобів цього підприємства до цін на продукти мисливства у XIX ст.

Archival materials from A. Krymskyi Fund are investigated, that contain ethnographic evidence of his father E. Krymskyi on the history of hunting in Ukraine. These materials reflect all the branch of hunting as professional activities: from conditions and means of this enterprise to prices for hunting products in XIX century.

Після здобуття Україною незалежності все більше уваги звертається на вивчення особливостей її традиційної культури. Особливо багато етнографічних матеріалів зберігається у неопублікованих роботах вітчизняних вчених. До таких недосліджених архівних спадщин належить і фонд Агатагела Юхимовича Кримського в Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В. Вернадського, де зберігається рукописна російськомовна етнографічна праця його батька Юхима Степановича Кримського "До полювання на птахів та тварин у Малоросії-Україні та Волині".

Кримський А. народився 15 січня 1871 р. у Володимир-Волинському, був українським письменником, вченим, сходовознавцем, етнологом, "неодмінним секретарем" Всеукраїнської академії наук (1918 р.). Його батько Ю. Кримський (1838–1915) народився у Могилеві, за фахом був педагог, видавець, автор шкільних підручників з географії, арифметики, російської і французької мов, бібліографічних покажчиків та книжки "Київської губернії місто Звенигородка і його соборний храм" (1914). У 1881 р. Юхим Степанович заснував публічну бібліотеку у Звенигородці. Складні стосунки батька і сина були відображені у художній творчості останнього, зокрема в оповіданнях "Батьківське право", "Перші дебюти одного радикала", "3 літопису преславних діянів панків Пристахів" [5, с. 9; 14, 9–10, 69; 10, с. 367–527].

Рукописна праця Ю. Кримського про мисливство має важливе значення, так як на сьогодні в етнологічній науці обмаль робіт, що висвітлюють традиції полювання в Україні. Вона мала би слугувати доповненням до його першої російськомовної книги "Полювання на птахів та тварин у Малоросії, Україні і Волині" (1892). Окремі дані з цього рукопису використав Х. Вовк для написання книги "Студії з української етнографії та антропології" (1928) [3, с. 40].

Питання дослідження полювання частіше виникає при вивченні первісних общин, ролі мисливства в організації людської спільноти або первісних вірувань (М. Грушевський, Д. Фрейзер) [4, с. 97–99; 13, с. 507–516]. Здебільшого етнографічні джерела або наукові розвідки про полювання містяться по окремим етнографічним збірниках (В. Шухевич, Н. Заграда, Хв. Вовк)

або у вигляді окремих статей (И. Беньковський, Г. Аркушин, А. Дмитренко), проте, і натеper, немає цілісного дослідження мисливства як етнологічного об'єкту [1, с. 183–193; 2, с. 9–14; 3, с. 40–42; 6, с. 20–28; 8, с. 214–395; 15, с. 229–239].

Робота "До полювання на птахів та тварин у Малоросії-Україні та Волині" - це чистовий рукопис тексту без правок, який має 40 сторінок і датований самим автором 1901 р. [9, с. 1, 18 зв.]. Складається з восьми розділів, кожен розділ і пункт мають свої назви. Наприкінці кожного виду полювання він обов'язково вказує район, де подібний спосіб уживається і, по можливості, респондентів-інформаторів, які розповіли про це. Більшість відомостей була ним взята з розповідей друзів на полюванні. У своєму творі він залишив 11 малюнків різноманітних пасток та засобів полювання [9, с. 18 зв., 19, 20]. Територіально ця праця охоплює майже всю підросійську Україну: Київську, Чернігівську, Волинську, Полтавську і Віленську губернії.

Свою розвідку Ю. Кримський розпочав з розгляду умов полювання, наявності дичини та опису мисливців, як окремої верстви населення. Зокрема, він стверджував, що до запровадження закону 1892 р. про введення мисливських посвідчень, багато селян жили виключно тільки від полювання на птахів і звірів. Він перераховує десять найвідоміших мисливців з Київської, Чернігівської, Волинської і Полтавської губернії. Ю. Кримський вважав, що закон 1892 р. зменшив кількість мисливців з селян та збільшив з них число бракон'єрів і душителей дичини. Він стверджував, що до введення цього закону до Петрова дня (29 червня) ніхто не стріляв, але після прийняття закону під виглядом винищення хижаків йшла постійна стрільба [9, с. 1–1 зв.].

Усі ці новації та знищення лісів через викорчовування їх під оранку, проведення Києво-Брестської та урядової залізниці, писав Ю. Кримський, призвели до зменшення дичини. У більшості губерній залишилися 11 видів промислових тварин та 18 видів птахів [9, с. 1 зв.–2 зв.]. Ці дані, наведені автором, підтверджували відомості про втрату полюванням значення загальнодержавного промислу у XVII–XVIII ст. та зникнення